

Torgyik Judit

Fokozati vizsgák a román közoktatásban

A szomszédos országok oktatásiügyének megismerése új szempontokra hívja fel a pedagógiával foglalkozók figyelmét. A román közoktatásban dolgozó tanárok évek óta rendszeres kreditgyűjtő továbbképzéseken vesznek részt, valamint fokozati vizsgákat tesznek, amelyek sikeres teljesítése szakmai megbecsülésük alapját képezi. A kitekintés érdekes aspektusokkal gazdagíthatja a hazai pedagógusok munkáját is.

2009 májusában, az Erasmus oktatói mobilitási program keretében lehetőségem nyílt vendégtanárként egy hetet Kolozsvárott, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Tanárképző Intézetben tölteni s a romániai közoktatás életébe is némi bepillantást nyerni.¹ Alkalmam volt néhány magyar tannyelvű közoktatási intézményt meglátogatni (a szamosardói Kós Károly Általános Iskolát, a kolozsvári Báthory Elméleti Líceumot, a Kolozsvári Református Kollégiumot), ahol hospitálásaim során személyesen is megtapasztaltam, hogy a tanítás magas színvonalon, jó minőségben folyik, függetlenül attól, hogy kis faluról vagy sok száz éves hagyományokkal rendelkező iskolaváros oktatási intézményéről van szó.

Természetesen egy mindössze egyhetes tanulmányút nem elegendő ahhoz, hogy teljes, átfogó képet kapjunk az ország oktatásiügyéről, de mindenképpen alkalmas arra, hogy benyomásainkat összevegyük a hazai tapasztalatokkal, az itthoni oktatásiügy mindennapjaival. Az összehasonlítás kétségtelenül tanulságos.

Tapasztalataim arról győztek meg, hogy sok hasonló vonás mellett számos különbség is felfedezhető a magyarországi és a határon túli oktatásiügyben, amelyek a hazai közoktatás számára is elgondolkodtatóak. Míg a magyarországi közoktatás decentralizációjáról híres, addig Romániában francia mintára megmaradt a centrális oktatásirányítás gyakorlata napjainkban is.

A PEDAGÓGUSOK KÉPZÉSÉNEK, TOVÁBBKÉPZÉSÉNEK RENDSZERÉRŐL

A romániai tanítóképzés nagyon sokáig hagyományosan középfokon, pedagógiai líceumokban folyt, majd az 1999/2000-es tanévtől kezdve felsőfokúvá emelték (KOVÁCS–FÓRIS-FERENCZI-BIRTA-SZÉKELY 2009). Ma azonban a középfokú tanítóképzés újraindításáért tettek lépéseket.

1 Ezúton szeretnék köszönetet mondani dr. Kovács Zoltánnak és dr. Fóris-Ferenczi Ritának, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Tanárképző Intézete tanárainak, akik lehetővé tették számomra a romániai oktatási tapasztalatok megszerzését, az iskolalátogatásokat, a vendégelőadások megtartását, szakmai segítségükkel hozzájárultak a tanulmány megírásához.

Napjainkban az erdélyi, magyar tannyelvű falusi iskolákban sok helyen tanárhiány mutatkozik, ugyanis a pedagógusok többsége a vonzóbb, nagy hagyományokkal rendelkező, jó nevű városi intézményekben szeretne elhelyezkedni (MANDEL 2000). Ebből adódóan a kis iskolák gyakran arra kényszerülnek, hogy egyes tárgyakat nem szakos tanári képesítésű oktatókra bízzák. Ennek a folyamatnak vet véget az az új rendelkezés, amely szerint az oktatók a jövőben csak szakképzettségüknek megfelelő tantárgyakat taníthatnak. A rendelkezés hatására a mai tanároknak előreláthatóan nem lesz meg a törvényben előírt óraszámuk, egy további szak abszolválása pedig tetemes anyagi terhet ró az amúgy sem túlságosan jól fizetett pedagógusok érintett rétegére.

Különösen nehéz megfelelő oktatókat találni a természettudományi tárgyak tanítására. Például fizikából, számítástechnikából alig akad tanárjelölt az egyetemeken. Gondot okoz a magyar nyelvű szakoktatók hiánya is. Erdélyben a magyar nyelvű felsőoktatásban megfigyelhető a hallgatók létszámának csökkenése, ami a magyarság általános fogyásával, beolvadásával is magyarázható.

Romániában a megüresedett pedagógus-álláshelyeket országsszerte meghirdetett versenyvizsgálással töltik be. A vizsga célja a korrupció elkerülése, a tisztaság szavatolása, az iskola tanulói számára a legrátermettebb pedagógusok megtalálása. Az írásbeli vizsgán elért eredmény alapján helyezkedhetnek el a jelentkezők, a 7-es feletti városi iskolákat célozhatnak meg, míg a 7-es alattiak falusi iskolákba kerülhetnek, ezért a jelöltek igyekeznek minél jobb teljesítményt nyújtani. Mindezek megértéséhez tudnunk kell, hogy Romániában 10-ig osztályoznak, csak az ötös feletti eredmény számít elégségesnek, az ötös alatti eredmény elégtelent jelöl, függetlenül attól, hogy 1-es, 2-es, 3-as vagy 4-es. A vizsga két csoportra osztja a pedagógusjelölteket: a jobban teljesítők a városi iskolákba, míg a gyengébbek az amúgy is hátrányban levő falusi iskolákba jutnak, s ezzel mintegy tovább örökítik a társadalomban rejtetten meglévő hierarchikus viszonyokat, továbbadják a hátrányokat, illetve az előnyös pozíciókat.

A versenyvizsga után megszerzett álláshelyen kétévi próbaidő alatt lehet dolgozni, ugyanis csak azonos oktatási intézményben eltöltött két tanév után jelentkezhetnek a pedagógusok a véglegesített tanár (definivat) címet adó vizsgára. S akkor maradhatnak a pályán, ha az előző két évben nyújtott teljesítményük megfelel a munkahely szakmai követelményeinek, elvárásainak. De a mindennapi gyakorlatban a legritkább esetben fordul elő, hogy pedagógusok ne kapnák meg a véglegesített tanári címet, ne véglegesítenék őket állásukban. A közoktatásban véglegesített pedagógusi álláshelyet nyert oktatóknak a tanulás nem ér véget a kinevezéssel, központi dokumentumokban rögzített, rendszeres továbbképzéseken kell a továbbiakban is részt venniük, az élethosszig tartó tanulás jegyében.

Az érvényben lévő romániai előírások szerint a pedagógusoknak ötévente 40 órás továbbképzést kell abszolválniuk, amelyet többnyire a nyári vakáció ideje alatt tartanak. Miközben diákjaik élvezik a hosszú, három hónapos – június közepétől szeptember közepéig tartó – nyári szünetet, addig a közoktatásban dolgozó romániai pedagógusok kötelező továbbképzéseken vesznek részt.

A továbbképzések egyik célja a *kreditpontok gyűjtése*, ugyanis meghatározott kreditszám elérése alapvető feltétele a fokozati vizsgákra való jelentkezésnek, s ennek sikeréhez kötött a fizetési kategóriarendszerben való előrelépés is. Romániában elmaradt a magyarországihoz hasonló ötven százalékos pedagógus-bérrendezés. Fizetésemelést a pedagógusok csak a fokozati vizsgák letételével remélhetnek. A szakmai előrelépés s vele együtt a fizetés emelkedése megfelelően dokumentált szakmai teljesítményhez kötött.

A krediteket azonban nem adják ingyen. Egy-egy továbbképzés résztvevői a képzésekhez kapcsolódóan záródolgozatot is készítenek, amellyel bizonyítják tudásukat, elmélyültségüket az adott képzés, tanfolyam témájában. Romániában pedagógus-továbbképzést szervezhet valamely felsőoktatási intézmény, de a tanfelügyelőségek is. Erdélyben tradicionálisan a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége által szervezett Bolyai Nyári Akadémia pedagógus-továbbképző programjai is sokakat vonzanak. Az egyetemeken folyó továbbképzés szervezői gondot fordítanak arra, hogy az előadók a romániai, illetve a magyarországi neveléstudomány, a pszichológia, valamint az egyes szaktárgyak és a szakmódszertan elismert, jeles művelői közül kerüljenek ki. Szívesen hívnak külföldi előadókat is.

Romániában a pedagógusok bizonyos gyakorlati idő elteltével *fokozati vizsgákat (grad)* tesznek: a véglegesítő vizsgát a II., majd az I. fokozati vizsga követi. Az I. fokozat megszerzése céljából – amely a legmagasabb szint a közoktatási ranglétrán, s egyfajta „mestervizsgaként” is felfogható – hosszabb terjedelmű szakdolgozatot kell írniuk a vizsgára jelentkező gyakorló pedagógusoknak. Ennek kritériuma, hogy az iskolai (óvodai) gyakorlati munkájukhoz kapcsolódjon, és saját empirikus vizsgálatot is tartalmazzon. A pedagógusok véglegesítő vizsgája és az I. fokozati vizsgára jelentkezés között tízévnnyi gyakorlati időnek kell eltelnie.

Az I. fokozati vizsga magában foglalja a *szakellenőrzést* – óralátogatások sorát – is, amelyeken a tanítók, a tanárok egy teljes napi munkáját, tanóráit kísérik figyelemmel a külső tagokból álló, független látogatóbizottság tagjai, legalább négy fő: a tanárképzésben dolgozó egyetemi, főiskolai oktatók és szakfelügyelők. Itt kell kiemelniünk, hogy az erősen centralizált román oktatásügyben még ma is él a *szakfelügyelet* rendszere. A szakfelügyelők napjainkban is rendszeresen látogatják az iskolákat, tüzetesen ellenőrzik az iskolai munka minőségét, az oktatási intézmény megfelelő működését, és erről megadott szempontok szerint minden alkalommal jegyzőkönyv készül. Az iskolalátogatás során a szakellenőrzések jegyzőkönyveinek tartalma vaskos „nagy könyvbe” kerül, amelyben hosszú évtizedekre menően visszakereshető minden szakfelügyelői látogatás, óralátogatás, a fokozati vizsgák iskolai története, az inspektorok véleménye az egyes közoktatási intézményekben. A viszonylag gyakorinak mondható külső látogatások nem kis stresszt okoznak még ma is a pedagógusoknak.

Tanulmányutam során részt vehettem egy I. fokozati vizsgán, betekinthessem annak hagyományos, rituális rendszerébe. A látogatóbizottság Nagybánya környékén, Szamosárdón, a Kós Károly Általános Iskolában vizsgáztatta a jelöltet. Két tagja egyetemi oktató volt a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Tanárképző Intézetéből, egyikük elnöki szerepben, a másik a jelölt témavezetőjeként (aki a vizsgára való felkészülést tanácsaival segíti); a további két bizottsági tag szakfelügyelő volt.

A vizsgára jelentkezett tanító egy munkanapját, négy óráját tekintettük meg (román-, magyar-, matematika-, kézimunkaórát) az iskola harmadik osztályában, melyekhez kapcsolódóan az aspiránsnak portfóliót is kellett készítenie. A bizottságnak a nap kezdetén átadott portfólió tartalmazta valamennyi tanóra részletes óratervét, és az oktatásban használni kívánt, a pedagógus által készített taneszközök kicsinyített másolatát is.

Romániában központi szabályozás írja elő, hogy mit tartalmazzon az óraterv. A pedagógusok a kiadott protokollhoz igazodva, országosan egységes formátumban készítik el óraterveiket a fokozati vizsgákra.

Feltűnő volt a meglátogatott iskolában, hogy a tanító milyen könnyeden használta a különféle munkaformákat, a frontális, a csoport- és a páros munka szép ötvözetével találkozhattunk a tanórákon, s emellett számos saját készítésű eszközt is felvonultatott, gazdag módszertani repertoárt alkalmazott.

A tanítási napot a hazai pedagógusképzésből is klasszikusan ismert *reflexió* követi: a vizsgázó pedagógus a bizottsággal ismerteti, hogy mit kívánt elérni, milyen oktatási célokat tűzött ki, s azok mennyire valósultak meg az oktatási-nevelési folyamatban. Majd a külső visszajelzések következtek, a tanfelügyelők is elmondják szakmai véleményüket, és az egyetemi oktatók is véleményezik az órákat. Végül a jelölt munkájának minősítése következik. Romániában a pedagógusok fokozati vizsgáján 8-tól 10-ig osztályoznak, 8-as vagy annál kisebb osztályzat esetén nem felelt meg a teljesítmény.

Az I. fokozati vizsga második, igen jelentős része az e célra írt *szakdolgozat nyilvános védése*, amely az osztályteremben folyik, s jelen vannak a vizsgázó pedagógus munkatársai és a külső érdeklődők is. A romániai I. fokozati vizsga folyamata rituálisan megszokott szertartását tekintve a magyarországi doktori védésekhez hasonlítható, csakhogy itt a közoktatásban dolgozó pedagógusok, óvónők, általános iskolai tanítók, tanárok, középiskolai tanárok a főszereplők.

A kellő gondossággal és komolysággal előkészített vizsgán színes, számítógépes prezentációval kísért védésen a pedagógus részletesen ismerteti munkája célját, a fokozati vizsgára készített szakdolgozatának tartalmát, amelyet hosszú felkészülési idő után nyújt be a bizottságnak. Jelen esetben a szakdolgozat több mint 80 oldalon keresztül mutatta be a választott témát: a mese szerepét a gyermeki személyiség fejlődésében és a fejlődésnek saját tanulóin mért jeleit.

A védés következő lépéseként a bizottság értékeli a dolgozatot, a jelölt témavezetője ismerteti a dolgozatról írt szakmai, módszertani véleményét. Ezután a bizottság lehetőséget ad a kérdések, megjegyzések, hozzászólások megfogalmazására. A vizsgázó pedagógus kollégái is kifejtethetik véleményüket a szakdolgozatról, illetve támogató véleményüket fejezhetik ki a jelölt eddigi munkájáról. Majd a zárszóban a bizottság elnöke ismerteti a jegyzőkönyvet, s végül nyilvánosan kihirdeti az eredményt.

A kollegiális összetartozásnak, a közösség erősödésének szép példája a romániai I. fokozati vizsga, amelyen egy-egy iskolai tantestület tagjai együtt vesznek részt, vitatják meg társuk eddigi szakmai tevékenységét. A védést hatalmas közös ünneplés követi, amely megerősíti a pedagógust munkájában, állásában, összekovácsolja a tantestületet, fokozza az összetartozás érzését, alkalmat ad az együtt dolgozók informális kapcsolatainak fejlesztésére is.

Magyarországon hiányoznak az ilyen jellegű szakmai megmérettetések és a hasonló volumenű külső visszajelzések a közoktatásban. Pedig nagy szükség lenne rájuk, hiszen a külső értékelők reflexiója ösztönzést ad a megkezdett út folytatásához, ugyanakkor segítő véleményük rámutat a változtatások lehetséges és szükséges irányaira is. Az együtt dolgozók közös megbeszélése, értékelése a szakmai kapcsolatokat is formálja.

Jól tudjuk, hogy a pedagógus munkája a mindennapokban magányos foglalkozás. Különösen a pályakezdők lehetnek bizonytalanok még szakmai-módszertani tudásukban, s ezért a külső szemlélők véleménye jótékonyan hatna napi tevékenységükre. Leginkább az első években szükség lenne a külső segítő megerősítésekre, amelyeket hazánkban a közeljövőben bevezetendő mentortanárrendszer fog vélhetően megadni. A külső reflexió azonban nem csak nekik lenne fontos. A segítő szándékú, az előrevívő professzionális tanácsok tanulási lehetőséget adnak a gyakorlottaknak is a megkezdett szakmai szocializáció folyamatában. Egymástól sok mindent meg lehet tanulni. Olyan jó gyakorlatokra, módszerekre, eljárásokra derülhet fény, amelyekkel a megfigyelők is gazdagodhatnak.

Az oktatási folyamat külső kontrollját más, nem elhanyagolható szempontok is indokolnák a közoktatásban. Gondoljunk a nemzetközi tudásfelmérések kapcsán napvilágra került gyenge hazai eredményekre. Közismert, hogy az oktatás jó minősége az ország gazdasági versenyképességéhez is nagymértékben hozzájárul. A PISA-sokk után nem lehet csupán a diákokat hibáztatni gyenge teljesítményük miatt, szükség lenne az oktatási folyamat egészét közelebbről megvizsgálni, kontrollálni, az eredményességet, a minőséget külső ellenőrzésekkel is lényegesen javítani. Látnunk kell, hogy az oktatás minősége, az elsajátított ismeretek, készségek, képességek, attitűdök milyensége az ország gazdaságának meghatározója; színvonalas voltuk előrelendíti, hiányosságaik fékezik az előbbre jutást.

Az iskolaigazgatók egyedül nem tudják megfelelően betölteni a kontrollőr feladatát, tekintve, hogy pozíciójuk, újraválasztásuk nagymértékben függ beosztottaik róluk formált véleményétől. Másrészt egy matematika szakos tanár vajmi keveset tud szakmailag az énekenéről vagy a testnevelés módszertanáról. Többek között vélhetően ezért is esetlegesek ma már az igazgatói osztálytermi látogatások, tanórai ellenőrzések hazánkban.

Az oktatás jó minősége a pedagógusok lelkiismeretén áll, maguk döntenek el, mit és hogyan tanítanak meg a rájuk bízott diákoknak. A pedagógusok többsége becsülettel eleget is tesz ebbéli kötelességének. De a Romániában tapasztalt külső reflexiók, a nyilvános megmérettetések s a rájuk való felkészülés, az egyetemi témavezetővel való konzultációk a folyamatos szakmai fejlődés igényét alakítják ki a pedagógusokban, és elültetik tudatukban a legújabb neveléstudományi, pszichológiai, diszciplináris és szakmai-módszertani eredményeket.

A külső szakmai kontroll, az ellenőrzés más országokban is jelen van, erre nálunk is szükség lenne.

Mindenknek az lenne a leghumánusabb és legmegfelelőbb formája, amit egy másik tanulmányutam során Svájcban tapasztaltam (l. TORGYIK 2006). Gränichenben az egy intézményben azonos tantárgyat tanító tanárok évente egyszer meglátogatják egymás óráját (ketten, hárman, négyen is), majd közös megbeszélés és reflexió során értékelik a látottakat.

Töreksenek arra is, hogy az ugyanazon osztályban, ugyanazt az anyagot tanító tanárok nézzék végig egymás óráit. Minderre előzetes szakmai felkészítést kapnak valamely felsőoktatási intézmény pedagógus-továbbképzésein.

A szupervíziós felkészülés magában foglalja a megfigyelés és a visszajelzés szakszerű szempontjainak elsajátítását. (Pl.: Mire figyelünk egymás óráin? Mi fontos, és mi kevésbé az? Milyen tipikus hibái lehetnek az értékelésnek? Hogyan értékeljük egymást úgy, hogy az előrevívő és építő legyen, ne pedig sértő, bántó, haragra okot adó? Melyek a feedback szabályai? Hogyan lehet a tanítás kölcsönös partnerségben zajló folyamat? Miként lehet a külső reflexió a tanításban segítség?) A reflexiós megbeszéléseket Svájcban alapos pedagógiai-pszichológiai felkészítés előzi meg, amely professzionálissá teszi az órai megfigyelést és a szakmai értékelés folyamatát, illetve tudatosítja, hogy egymástól mit tanulhatunk a tanórai megfigyelések során (l. ACHERMANN–GAUTSCHI–RÜEGSEGGER 2000). A megfigyelésekhez előre elkészített megfigyelőlapokat, segédanyagokat alkalmaznak, amelyeken rögzítik az órák eseményeit.

A szupervízió gyakorlata hazánkban eddig még nem került be a pedagógiai praxisba, inkább a szociális szféra és a pszichológusok alkalmazzák. Holott az óralátogatások tapasztalatainak ilyen jellegű, segítő célú megbeszélése hazánkban is helyet kaphatna. Mindehhez azonban fokozott nyitottságra, kölcsönös bizalomra, segítségnyújtásra, egymás elfogadására, pozitív viszonyulásra van szükség.

Térjünk vissza a Romániában tapasztaltakra! Rendkívül pozitívnak tartom az ottani, folyamatos teljesítményhez kötött előreléptetést, a kreditekben kifejeződő elismerések rendszerét is a szakmai karrierben. A kredittel értékelt továbbképzések rendszeresítése mostanra kialakította az élethosszig tartó tanulás benső igényét a romániai pedagógusokban. Az évek óta jól működő gyakorlat már régen általánosan elfogadottá vált.

IRODALOM

- ACHERMANN, EDWIN – GAUTSCHI, PETER – RÜEGSEGGER, RUEDI (2000): *Lernpartnerschaften. Im Tandem und in Gruppen gemeinsam lernen*. Fachhochschule Aargau, Aarau.
- KOVÁCS ZOLTÁN – FÓRIS-FERENCZI RITA – BIRTA-SZÉKELY NOÉMI (2009): A romániai oktatási rendszer. In Torgyik Judit (szerk., 2009): *Oktatási rendszerek Európában*. Krónika Nova Kiadó, Budapest, 136–153.
- MANDEL KINGA (2007): A minőség szolgáltatói dimenziói. In Mandel Kinga – Papp Z. Attila (szerk.): *Camogás. Minőségkoncepciók a romániai magyar középfokú oktatásban*. Soros Oktatási Központ, Csíkszereda, 95–121.
- TORGYIK JUDIT (2006): Mit tanulhatunk Svájctól? *Új Pedagógiai Szemle*, 6. sz. 91–98.